

Razvijati kritičku marksističku misao

Drug Tito je u svom referatu s pravom ukazao, istakao je Kardelj, na značajne rezultate koje je Savez komunista postigao između 10. i 11. kongresa. Ja bih posebno istakao one delove gde se govori o političkim rezultatima, o snazi našeg društva, o angažovanosti naših radnih ljudi i građana za njegovu zaštitu i dalji razvoj. Nema nikakve sumnje da su svi ti rezultati pre svega posledica činjenice da je Savez komunista Jugoslavije posle određenih kolebanja, koja su svima nama poznata, nakon toga vodio politiku koja je odgovarala i odgovara osnovnim interesima širokih narodnih, a pre svega radnih masa.

Podsetio bih ovde da se naše društvo, ipak, još u mnogo čemu nalazi, to jest živi i razvija se u atmosferi onih idejnih i političkih sukoba, podela i diferencijacija koje su nastale u suprotnostima za vreme naše socijalističke revolucije. Istina, te suprotnosti i njihovi oblici, kao i snaga izražavanja su se u mnogom izmenili, na mnogim područjima one su ublažene, negde su preobražene, pa su dobile druge spoljne oblike i nove parole i zastave, iako su ostale sa starom sadržinom. Umesto stare kontrarevolucionarne buržoazije koja je gotovo već iščezla, pojavili su se novi nosioci njene politike i ideologije u obliku branilaca prava privatne svojine, višepartijskog sistema, nacionalnog hegemonizma ili separatizma, tehnokratskog liberalizma i slično. Negde su, pak, neke od tih suprotnosti nestale, jer su ih pregazili novi socijalistički, samoupravni demokratski procesi.

Drugim rečima, klasne suprotnosti u našem društvu su u materijalno-kvalitativnom smislu u mnogo čemu izmenjene i sužene pa čak i ukinute, jer radnička klasa i radni ljudi uopšte, kao i društveni sektor rada, dominiraju na svim područjima društvenog života. Oni su postali vladajuća snaga društva, a ekonomska i socijalna snaga

njegovih protivnika je sama po sebi gotovo beznačajna. Doduše, na nekim područjima ostaci starog nastoje da se obnavljaju u obliku tehnobirokratskog monopola i sličnih tendencija. Međutim, naši radni ljudi su se, sa Savezom komunista na čelu, naročito posle 10. kongresa a i pre njega, uspešno suprotstavili takvim tendencijama.

Ali upravo zbog takve ekonomske i socijalne nemoći ti direktni ili preobraženi ostaci kontrarevolucije, utoliko većom snagom, nastoje da se izražavaju politički, ideološki i kulturno, tako da je u izvesnom smislu — iako se društveno-ekonomska struktura izmenila — politička struktura društva u mnogo čemu ista ili slična kao i u vreme neposrednih revolucionarnih sukoba, iako, naravno, ti sukobi više nisu tako ni žestoki, ni radikalni, ni snažni, odnosno zaostreni.

Drugim rečima, u političkom smislu, kontrarevolucija nije digla ruke, nego, naprotiv, pokušava da iskoristi svaku teškoću našeg društva da se pojavi na političkoj sceni i da mu zada podmukle udarce, pogotovo kada iza sebe oseća podršku određenih krugova iz inostranstva. Ta činjenica samo potvrđuje da se još uvek nalazimo u jednom revolucionarnom procesu koji našem društvu neminovno nameće stalnu borbu sa tim tendencijama, sa upornim protivnikom i sa njegovim pritiscima.

Ali to je samo jedna strana — i to, po mom mišljenju, manje važna strana situacije u našem društvu. Ta činjenica istovremeno govori o tome da se naše društvo nalazi i da mora da se nalazi u neprekidnim i dinamičnim revolucionarnim promenama u, tako reći, stalnom razvoju, u stalnom kretanju svog razvoja. Jer upravo to je glavno za stabilnost našeg društva. Ne treba zaboraviti da su se političke parole kontrarevolucije danas umnogome izmenile. Jer, nakon svega što su radnici i svi radni ljudi dobili, odnosno ostvarili u socijalizmu, samo ludaci mogu otvoreno braniti obnovu kapitalističkih odnosa u Jugoslaviji. Ali zato kontrarevolucionarne snage, pod zastavom desničarske ili ultralevičarske kritike socijalizma, samoupravljanja, međunacionalnih odnosa, politike nezavisnosti i nesvrstavanja itd. vode borbu protiv njihovih ostvarivanja u praksi, pri čemu su stožer okupljanja tih snaga postale pre svega parole šovinističkog nacionalizma, pseudoliberalizma, ultralevičarskog sektaštva, blokovskog opredeljivanja i takozvane informbirovštine.

Prema tome, i danas u samoupravnoj i demokratskoj socijalističkoj Jugoslaviji postoje, u stvari, dva glavna i odlučujuća politička fronta, to jest front socijalističkog samoupravljanja i front protivnika koji nikako ne treba i ne smemo potcenjivati, iako je on veoma oslabljen.

Doduše, samoupravno-socijalistički front je jak, snažan i on bi mogao lako svojim demokratskim sistemom i normalnim zakonskim merama, da drži taj drugi — kontrarevolucionarni front na periferiji našeg društvenog zbivanja. Ali ovaj je istovremeno instrument onih stranih faktora koji se zbog svojih sopstvenih interesa — neću nabrajati kojih i kakvih jer ih svi vi dobro znate — uporno bore, bilo protiv socijalizma i samoupravljanja bilo protiv politike nezavisnosti Jugoslavije i nesvrstavanja. Zato mi ne treba da budemo nimalo osetljivi ni kada nas neki naši inostrani prijatelji, koji ne poznaju odnos snaga u našoj zemlji, kritikuju što se ponekad služimo administrativnim sredstvima.

Naprotiv, socijalističke i demokratske snage u Jugoslaviji moraju čvrsto da drže svoj front. Jer naše socijalističko društvo nije nastalo putem mirnog prelaska u socijalizam, putem parlamenta ili slično, nego višegodišnjom oružanom borbom naroda u kojoj su se frontovi jasno podelili. Revolucija ne može biti završena sve dok socijalističko samoupravljanje ne bude sposobno da samo sebe održava svojim sopstvenim demokratskim oblicima i sopstvenim sredstvima svoga delegatskog sistema. I upravo u tome je glavna razlika, rekao bih, između jučerašnjeg i današnjeg trenutka. Borba protiv kontrarevolucije za održavanje slobodnog razvoja revolucije bila je juče naš glavni zadatak. A glavni i odlučujući zadatak današnjeg dana je borba za dinamičan i neprekinut napredak samog socijalizma kao sistema u pravcu sve snažnijeg samoupravljanja, demokratizacije i humanizacije društvenih odnosa. Ničim nećemo snažnije tući ostatke starih protivnika, pa i nove, nego takvim naporima.

Novim Ustavom učinili smo krupan korak u tom pravcu. Ali, bila bi velika iluzija ako bismo mislili da su problemi o kojima govorim danas manje važni nego što su bili juče. Moramo biti svesni da za socijalizam nema veće opasnosti nego što je stagnacija i gubljenje perspektive. Jer takvo stanje vodi u birokratizaciju Saveza komunista i države. Ono vodi odvajanju radnika i radnih ljudi od upravljanja radom, društvenom svojinom i državnom vlašću, a zatim i u odvajanje Saveza komunista od radničke klase, to jest u gubljenje njene avangardne uloge.

Socijalizam ne može držati oreol istorijske progresivnosti samo zato što se zove socijalizam, nego samo ako neprekidno jača društveni položaj radnog čoveka, ako sve uspešnije zadovoljava njegove socijalne, životne i kulturne interese, ako sve više proširuje dimenzije njegove slobode i demokratije u društvu uopšte. To je, rekao bih, prvi uslov političke stabilnosti i progresivnosti našeg društva.

Osim toga, za održavanje socijalističkog fronta potrebno je pre svega jedinstvo najširih socijalističkih i, dodao bih, demokratskih snaga udruženih u Socijalističkom savezu i u drugim demokratskim oblicima udruživanja. Samo na taj način moguća je neprekidna aktivnost radničke klase, radnih ljudi i svih socijalističkih i demokratskih snaga na čitavom frontu. Tu borbu ne može da vodi nijedna partija sama za sebe, pa ni komunistička. Samo tesna povezanost Saveza komunista sa svim socijalističkim samoupravnim i demokratskim snagama, na demokratskoj osnovi, može stvoriti nesalomljivi bedem protiv pritisaka kontrarevolucije u zemlji i izvan zemlje, a u isto vreme omogućiti i saradnju komunista sa određenim snagama od kojih ih dele određene ideološke razlike, ali koje zajedno sa komunistima brane socijalizam, odnosno koje su spremne da brane socijalizam i samoupravnu demokratiju. A naš politički sistem to u punoj meri omogućuje.

U svemu tome neophodna je dinamična i stvaralačka vodeća idejna i politička uloga Saveza komunista. A to znači da Savez komunista Jugoslavije po svojim kvalitetima mora biti sposoban da okuplja na zajedničkoj socijalističkoj, neposrednoj i dugoročnoj platformi najšire mase naših radnih ljudi i sve progresivne stvaralačke snage našeg društva.

Pri tome, ne smemo zaboraviti da vodeća uloga Saveza komunista nije njemu automatski data samom revolucijom. U narodno-oslobodilačkoj borbi, Savez komunista, odnosno Komunistička partija Jugoslavije, tada je upravo u savezu sa drugim socijalističkim i demokratskim snagama bila sposobna da pokrene najšire mase u revolucionarnu bitku za novo društvo koje će biti zasnovano na socijalističkim, demokratskim i humanističkim principima i odnosima. A isto tako i na odnosima nove etike i morala koji nastaju na principu socijalističke solidarnosti i na borbi za slobodnu zajednicu proizvođača. Ali kao što smo već mnogo puta rekli, ta vodeća idejna i politička uloga time nije postala večita. Naravno, ona zavisi pre svega od toga dokle je objektivno istorijski neophodna, ali zavisi i od toga koliko je Savez komunista Jugoslavije subjektivno u stanju da uvek ponovo dokazuje svoje sposobnosti za takvu društvenu ulogu. O objektivno-istorijskoj neophodnosti te uloge neću govoriti, jer svakome ko poznaje strukturu savremene Jugoslavije jasno je da je takva objektivna istorijska neophodnost uslov daljeg kretanja našeg socijalističkog društva. Doduše, takva uloga, a pogotovo u takvom obliku, možda nije neophodna za sve zemlje i sve istorijske uslove. Ali u specifičnim uslovima naše revolucije, naše socijalističko dru-

štvo ne bi se moglo održati a kamoli dalje slobodno razvijati bez takve vodeće uloge Saveza komunista Jugoslavije.

Ali Savez komunista neće biti vodeća partija u društvu time što će se »busati u prsa« da to jeste. On neće biti vodeća partija ni time što je u Ustavu zapisano da ima takvu ulogu u društvu, kao ni time ako vlada društvom preko državne administracije i preko tehnokratskih organa u privredi i drugim društvenim delatnostima. On, takođe, neće biti vodeća partija ako politiku bude identifikovao sa raznim demagoškim, liberalističkim, ultralevičarskim, sektaškim i sličnim frazama i obećanjima, to jest ako se bude bavio samo pričanjem i agitacijom, a ne menjanjem društva u progresivnom i humanističkom pravcu. A pogotovo Savez komunista neće biti vodeća partija tada ako bi se na vlasti održavao nasiljem, to jest ako ne bi bio sposoban da pridobije demokratsku podršku najširih radnih masa za neposredne i dugoročne ciljeve svoje politike.

Vodeća uloga Saveza komunista, u svom pravom obliku, po mom mišljenju, u stvari, može doći do izražaja samo tada kada je ona tako reći organski sastavni deo svakodnevnih i dugoročnih interesa, kao i neposredne vladavine radničke klase i svih radnih ljudi u društvu, to jest ako je njena unutrašnja pokretačka snaga.

A samoupravljanje sa delegatskim sistemom je upravo onaj oblik društvenog sistema u kome vodeća idejna i politička uloga Saveza komunista može da dođe najneposrednije i najdoslednije do izražaja. Na taj način ona postaje onaj cement koji front socijalističkih snaga i vlast radnih ljudi čini dinamičnom, jedinstvenom i aktivnom snagom jednog neprekidnog društvenog procesa.

Za ostvarivanje takve uloge Saveza komunista naveo bih, pored ostalih, naročito njegove sledeće najvažnije i najnužnije osobine.

Prvo, nikad ne treba zaboraviti na jednu poznatu misao iz »Komunističkog manifesta« koju često citiramo, ali o kojoj, izgleda, isto tako često, veoma površno razmišljamo:

»Komunisti nisu neka posebna partija prema drugim radničkim partijama.

Oni nemaju nikakve interese odvojene od interesa celokupnog proletarijata.

Oni ne postavljaju nikakve posebne principe u koje bi hteli da ukalupe proleterski pokret...

Komunisti su... u praksi onaj deo radničkih partija svih zemalja koji je najodlučniji, koji stalno gura dalje, oni teoretski prednjače ostaloj masi proletarijata razumevanjem uslova, toka i opštih rezultata proleterskog pokreta...

Teoretske postavke komunista nipošto ne počivaju na idejama, na načelima koje je izmislio ili otkrio ovaj ili onaj popravljач sveta.

One su samo opšti izrazi stvarnih odnosa postojeće klasne borbe, istorijskog kretanja koje se vrši pred našim očima...» (Marks — Engels: Izabrana dela, Kultura, 1949, str. 27).

Prema tome, Savez komunista neće biti vodeća snaga time što će svojom, odnosno državnom birokratijom monopolistički vladati društvom. On to može biti samo ako je sposoban da, rekao bih, najdalje vidi, ako je sposoban da ukazuje na puteve razvoja koji su, objektivno, istorijski neminovni, to jest ako je najprogresivnija i najdinamičnija stvaralačka snaga društva, i to kako na području teorije i ideologije tako i u oblasti društvene prakse, odnosno primene te teorije i ideologije u praksi. Takvu svoju ulogu Savez komunista će potvrditi samo u praksi, a to znači ako uspe da nađe način da stiče poverenje radnih ljudi i svih socijalističkih i demokratskih snaga da je put na koji on ukazuje upravo onaj put koji učvršćuje društvenu poziciju radničke klase, radnog čoveka i građanina uopšte.

U svakodnevnoj praksi on treba da dokazuje da je to istovremeno put koji postepeno ali neprekidno jača i poboljšava socijalni, ekonomski i kulturni položaj radnih ljudi i građana, njihovu ličnu slobodu i demokratske i humanističke odnose u društvu uopšte. Savez komunista time postaje jedna od nezamenljivih kohezionih snaga i bitan sastavni deo samoupravljanja radnih ljudi, unutrašnja motorna snaga mnogovrsnih progresivnih interesa samoupravnih zajednica izraženih u delegatskom sistemu.

Međutim, sposobnost za vršenje takve uloge ne dolazi sama od sebe. Savez komunista mora ulagati mnogo napora i sopstvenih snaga u razvoj marksističke teorije i nauke uopšte, kao i marksističko obrazovanje svojih kadrova. Potrebno je razvijati živu kritičku marksističku misao kojoj je stran svaki malograđanski oportunizam ili bilo kakva kolebljivost i kompilatorstvo pod uticajem raznih teorija koje su se našle u magli dezorijentacije i besperspektivnosti.

Našoj marksističkoj misli mora biti tuđe svako tapkanje u mestu, u okorelim dogmama, u subjektivističkim konstrukcijama u navikama i pragmatizmu. Život neprestano teče, progresu nema kraja, svaki dan se menjaju objektivne prilike u društvu, i samo ona komunistička partija koja je sposobna da te nove objektivne mogućnosti što pre pretvori u nove subjektivne korake daljeg društvenog progressa, tražeći uvek nova i sve bolja i slobodnija rešenja, može računati na to da zaista bude vodeća idejna i politička snaga u društvu.

Druga neophodna osobina Saveza komunista Jugoslavije mora biti njegova sposobnost stalne i čvrste povezanosti sa širokim radnim narodnim masama. Savez komunista ne može niti želi da vlada našim društvom sam. On sebe smatra, a i jeste, samo deo radničke klase i oseća se sastavnim delom svih socijalističkih i demokratskih snaga ovog društva. Samo čvrsto povezan i u stalnoj demokratskoj komunikaciji sa svima njima Savez komunista može ostvarivati svoju društvenu ulogu.

Zato mi insistiramo na takvim demokratskim formama našeg političkog sistema u kome će se vodeća idejna i politička uloga Saveza komunista putem širokog sistema demokratskih komunikacija spajati, ujedinjavati sa neposrednom društvenom vladavinom radnih ljudi preko njihovih samoupravnih organizacija u udruženom radu i preko njihovog samoupravnog delegatskog sistema u skupštinama kao sistema državne vlasti. Prema tome, za nas ne postoji nikakav ni teorijski ni praktični spor oko pojma diktature proletarijata, jer za nas je taj pojam identičan sa pojmom vodeće uloge istorijskih i neposrednih interesa radničke klase i radnih ljudi u obliku samoupravnog i demokratskog delegatskog sistema, uz učešće svih građana koji su spremni da svoje interese ostvaruju upravo u takvim demokratskim oblicima, a ne van njih.

Dakako, kao što sam već rekao, naše društvo još mora da se bori protiv jakih neprijatelja socijalizma i socijalističkog samoupravljanja, demokratskog razvitka, nacionalne ravnopravnosti i nezavisnosti. Ti neprijatelji imaju svoje samostalne korene u našoj sopstvenoj društvenoj stvarnosti i strukturi koja je nesumnjivo njihov glavni izvor, ali imaju i snažnu podršku iz inostranstva. Pa, ipak, ta borba, međutim, ne sme da ometa naše društvo da našem radnom čoveku, slobodnom građaninu, samoupravljaču obezbedi sve one slobode i demokratska prava koja su mu neophodna da bi stvarno on u društvu mogao da igra onu ulogu koju mu daje, odnosno garantuje naš Ustav.

Treće, Savez komunista može uspešno da vrši svoju društvenu ulogu samo tada ako zaista bude avangarda radničke klase, a pre svega onog njenog dela i onih radnih ljudi koji najviše imaju da očekuju od budućnosti. To on mora biti i — ako mogu da tako kažem — po svom mentalitetu, i čak pre svega po svom mentalitetu, a ne samo po svojoj ideologiji. Zato se Savez komunista mora idejno, politički i organizaciono maksimalno ograditi i ograđivati od mogućnosti prodora državno-birokratske, tehnobirokratske i malograđansko kolebljive ideologije u njegove redove i organe, ma ko bio nosilac te ideologije. Jer, Marksovo upozorenje da posle pobede so-

cijalističke revolucije najveću opasnost za revoluciju da se ona deformiše predstavlja njena sopstvena birokratija i tehnokratija, istorija socijalističke prakse je tako ubedljivo potvrdila da nijedan stvarni marksista danas ne može da sumnja u te Marksove reči.

I upravo zbog toga i druga Marksova misao, da se socijalizam mora graditi, razvijati kao slobodna zajednica proizvođača, isto tako mora da bude neophodna polazna tačka Saveza komunista Jugoslavije u borbi za dalji istorijski napredak socijalizma.

Jer, samo je to onaj kurs koji može socijalističko društvo odbraniti od restauracije onih ostataka starog društva koji se javljaju u obliku birokratizma i tehnokratizma, i sličnim pojavama, a sa kojima se mi i danas moramo boriti, i to ne samo u organizacijama udruženog rada i ne samo u državnim organima, nego neretko i u pojedinim organizacijama i organima Saveza komunista. I pri tome ne smemo zaboraviti da to nije bitka od danas do sutra, nego borba koja će potrajati čitavu jednu istorijsku epohu i biti stalan izvor određenih protivrečnosti i konflikata u socijalističkom društvu, pa i među socijalističkim državama, što nam pokazuje savremena praksa.

Ilustracije radi, navešću samo jedan primer. Vi znate da je — kada se diskutovalo o izmenama i dopunama Statuta Saveza komunista Jugoslavije — bio čitav niz predloga, i to širom Jugoslavije, da osnovne organizacije Saveza komunista treba da se povezuju vertikalno u organizacije Saveza komunista radnih organizacija, složenih organizacija itd.; i ako bih hteo da budem zloban, rekao bih da bi onda takva logika tražila da se takva organizacija izgradi sve do najkrupnijih reprodukcioni celina i do banaka, tako da bi na kraju, partija »završila« u bankama. Time bi se Savez komunista Jugoslavije, dakako, pretvorio iz idejne i političke organizacije u neke vrste federaciju poslovnih organizacija.

Takvom ili sličnom organizacijom gubila bi se ne samo veza osnovnih organizacija sa opštinskim i republičkim organizacijama Saveza komunista i sa centralnim organima Saveza komunista Jugoslavije uopšte, nego i sa društvenim zbivanjima kao celinom. Savez komunista Jugoslavije ne bi bio idejna motorna snaga revolucije nego privesak tehnokratije.

Ako Savez komunista hoće da odigra svoju revolucionarnu istorijsku ulogu, onda on mora da bude nezavisna revolucionarna, idejna i politička organizacija, to jest mora da deluje kao pokretačka snaga društva kao celine na čelu radničke klase, i to na svim nivoima organizacije društva. Zato on mora biti sposoban da se teoretski, idejno i

praktično kritički postavi prema svim oblastima društvenog života koje su od značaja za interes radnog čoveka, uključujući i oblast udruženog rada i samoupravljanje. Dakako, kao demokratska snaga, kad je to potrebno, Savez komunista može da pravi kompromise i dogovore sa samoupravnim zajednicama i drugim socijalističkim i demokratskim snagama u društvu, ali on nikako ne sme da postane nosilac interesa tehnobirokratskog ili državnosopstveničkog monopola. Razume se, to se odnosi i na osnovne organizacije Saveza komunista, a ne samo na njegove opštinske, republičke i savezne organe.

Savez komunista Jugoslavije je dosad uspešno ostvarivao upravo takvu svoju ulogu, iako se u određenim trenucima morao sukobljavati sa suprotnim tendencijama i kolebanjima u sopstvenim redovima i van njegovih redova. Ali zato, kad danas potvrđujemo Titove reči o uspesima koje smo postigli između dva kongresa, možemo bez preterivanja reći da su ti uspesi rezultat pre svega praksom potvrđene takve neposredne i dugoročne politike Saveza komunista Jugoslavije, o kojoj je juče govorio drug Tito. To treba da nam ostaje i kao najvažnija pouka za budućnost.